

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

31.

Vrtovi italijanski, francoski in angleški.

V 14. stoletju se je Italija preporodila; lotila se je bila svetske trgovine, ob njej je obogatela, in z bogatstvom je dobila tudi boljšega ukusa. Ob pesništvu in umetnosti se je začelo vzdigovati tudi vrtnarstvo. Pravi cvet umetniškega preporoda, italijanska renesanca, razvil se je še le v 15. stoletju. Zibel temu preporodu je stala v Florenci. Tu se je nekako stekalo vse bogatstvo, tu so se zbirale vse umetnosti, in pod vplivom jako razvitega ukusa nastali so najkrasnejši vrtovi, s kakoršnimi se ponaša Florenca še dan danes. Iz Florence se je vlila struga novega preporoda v Rim, da tu vzdigne staro zakopano rimsko slavo. Krdela divjih narodov, ki so toliko potov vdarila na Rim, opustošila so cesarske in mestne vrtove, porušila so obeliske, zasačila kipe, in vse to je ležalo v grobu. In le pogledi, kaj se je zgodilo! Mrtvec je oživel in se vzdignil iz groba v novem in lepšem sijaju. Še so stale podrtine vrtnih ograj in letnih dvorcev kot strašila, iz zemlje so gledale vrtno terase, a spretna roka modernega umetnika je spremenila te podrtine in razvaline v divne umetnine. Trebalo je samo podrte in polomljene stebre popraviti in postaviti, mramorne školjke in korita očistiti, a zakopane kipe na stara podnožja postaviti, pa so stari rimski vrtovi zopet oživel. Od Plinija mlajega so se ohranili natančni popisi rimskih vrtov, in po teh popisih so začeli vrtove urejevati. Ob enem so zidali bogataši nove palače, in okolo njih so napravljali nove vrtove. V kakošnjem ukusu so bili urejeni mnogi vrtovi, to hočemo razumeti koj, če opomnimo, da so osnove za nje osnovali umetniki prvega reda, kakor sta bila Rafael in Mihael Angelo. In mnogi ti vrtovi so še dan danes skoro taki, kakor so jih osnovali roke prvih umetnikov.

Vsi italijanski vrtovi se odlikujejo s prekrasnim vidikom, ker so obešeni po obronkih dražestnih brežuljkov. Na vrtu stoji letni dvorec, in pred njim se košati široka terasa. S te ravnice držé kamenite stopnice, ter vodijo na vse niže in niže terase. Sredi vsake ravnice stoji mramorno korito bistre vode, in okolo njega rastejo ciprese. Na okolo se vijejo kameniti stebri in svodovi, izpod katerih nas gledajo mramorni bogovi in nimfe. Drugej zopet skačejo veselo na viš oholi vodometi. Lavorike in pušpan so obrezani in ostriženi, kakor za cesarske dobe. Pisanega cvetja in zelenih tratini ni po teh vrtovih, in tudi večina drevja je stisnjena na vrtin rob ob ograji. Ves čar teh vrtov je vzlasti v prekrasnem vidiku na ponosni grad, ali na ravnino, ali na sinje morje.

Zlata doba italijanske umetnosti je trajala komaj dve sto let, kajti uže h koncu 16. stoletja prevzela je Francoska izgojevanje umetnosti. Fini ukus, ki so ga Francozi pokazovali v vsakem oziru, vzdignil je kmalu francosko umetnost tako, da je zaslovela po vsem svetu. In od takrat pa do danes ni Francozov nikdo nadkrilil, oni so še vedno uzor vsemu ostalemu svetu. Pa tudi vrtnarstvo se je razvilo na francoskem v obliki in po ukusu, ki danes gospoduje po svetu. Pariz je danes duša tega ukusa, kateremu se malo ne ves svet pokorava. Ni ga danes na svetu mesta, ki bi moglo svoje vrtove s pariškimi meriti. Mnoge te prekrasne umetnine so opustošile in uničile politiške borbe, ali one so se vsak pot preporodile v starem sijaju. Pariškemu svetu

so na dušo prirasli njegovi vrtovi, in jih zato vedno spoštuje in njeguje kot narodno svetinjo.

Na vrtnarstvo Francoske pa je vplivala Florenca, to glavno mesto italijanske renesance. Katarina medicejska, poročivši se z Ljudevitom XIII., dala si je ob Tuillerijah urediti prekrasen vrt po italijanskem ukusu. Kakor do malega vse druge vrtove iste dobe, tako so tudi ta vrt preustrojili po francoskem ukusu, edini luksemburški vrt se je ohranil v prvotni svoji obliki. Tu še vidimo mramorne vodopade, stopnice, ki vodijo od terase do terase, tu še nahajamo ravne drevorede in cele vrste mramornih kipov, kakor da smo na medicejskem vrtu v Florenci.

Čisto francoski ukus v vrtnarstvu se je razvil za Ljudevita XIV. Iz lahke italijanske renesance razvil se je prekrasni ali tu in tam prebujni barokni slog, ki je prevladal vse umetnosti, pa zato tudi vrtnarstvo. Glasoviti vrtnar Ljudevita XIV., Le Notre, izvel je pri kraljevih letnih dvorcih in palačah vrtove v najčistejšem baroknem slogu, ki so postali uzor umetnega vrtnarstva. Tako so dobili sedaj Fontainebleau, St. Germain, St. Cloud, Versailles in Tuillerije najkrasnejših vrtov, ki so bili v enem slogu izvedeni. Prva prememba na teh vrtovih bila je ograja. Pri starejih vrtovih ni nikdo pomislil na to, da bi tudi ograja mogla biti na lepoto vrtu, in so zato vrtove ograjevali z visokimi zidini. Te neukusne zidine so se vleklye po cele ure daleč okolo vrta, in so zunanjemu svetu skrivale krasoto in dražest samega vrta. Le Notre je ogradil svoje vrtove z ukusnimi železnimi rešetkami. Skozi te rešetke je bil odprt vidik na sam vrt. Na isti način so bila narejena tudi visoka vrata. Uže pri vratih je vdarila v oči prekrasna palača, ki stoji na visoki in umetno napravljeni ravnici, tako da gleda po vsem vrtu. Ako se oziramo po vrtu, ki je okolo palače, vidi se nam vse le kot nastavek palače. Drevesa so lepo razvrstena in obrezana, da delajo ogromne dvorane, nježne sobice, dolge hodnike in vsakovrstna zakotja, in ob vsem tem so zvrstene mramorne klopi in beli kipi. Vse je tako čisto in pravilno izvedeno, da nam se ves vrt prikazuje kot dovršena umetnina. In nikjer ni vidik zaprt, od vsakega mesta imaš razgled na veličastno palačo, kakor tudi od palače moreš pregledati ves vrt. Palača je kot solnce, od katerega se svetli žarki razlivajo po vsem vrtu, in okolo same palače se je razvilo največe razkošje. Tu na vzvišeni ravnici po zeleni tratini, ki je obrobljena z nizkim pušpanovim grmičjem, zvrstene so lepopisane cvetlice. Tam se širite dve vrsti močnih naranč, in med njimi stojé velika kamenita korita, ki vjemajo bistro vodo. Okolo vode in v vodi stojé gorostasni kipi raznih bogov in morskih zmij, katere ob posebnih svečanostih mečejo vodo v korito. Po vrtu stojé ravni drevoredi, na kraju vsakega drevoreda, vzlasti ondi, kjer se drevoredi križajo, stoji kip ali vodometa, steber ali obelisk, tempeljček ali kiosk, tako da oko vidi vselej novo dražest. Tako pravilno urejeni vrtovi z odprtimi vidiki so gotovo pozneje nagnili cesarja Napoleona III., da je dal skozi labirint pariških hiš potegniti ravne in široke ulice, tako da so na koncu ali na križanju teh ulic vselej vidi kak veličanstven spomenik ali kaka monumentalna zgradba.

Ljudevita XIV. naslednik je bil Ljudevit XV., in za njegovega časa začel se je mesto baroknega sloga razvijati nov slog „roccoco“. Ta novi slog se je udomačil v 18. stoletju tudi pri vrtnarstvu. Ona dostojanstvenost, s katero so se odlikovali vrtovi Le Notre-ov, izvrgla se je. Grmičje so sedaj kodrasto obrezovali, s cvetnjakov so hoteli napraviti umetniške slike, temu so dodajali školjkaste votline, male vodopade in vodomete, tako da so ti vrtovi v vsem odgovaljali onemu slogu, s

kakoršnim so umetniki onega časa lepšali dvorane po palačah. (Konec prih.)

Politične stvari.

Odstavljeni kralj bavarski.

Zopet se je pri človeku, ki je bil po svojem rojstvu poklican na odlično mesto človeške družbe potrdila stara resnica, da je pamet največji dar božji. — Kralj bavarski Ludevít II., še ne popolnem 41 let star, prisilil je s svojo brezumno potratljivostjo, s popolnem zanemarjenjem vladarskih dolžnosti in s takim vedenjem, po katerem se ne more drugače soditi, kakor da se mu je pamet zmešala, svoje sorodnike n vlado, da so mu vladarstvo odvzeli.

Zdavnej uže, bo uže gotovo 10 let, odkar ves svet očitno govori o prenapetem in pameti nasprotnem ravnanju bavarskega kralja. Pred ljudmi se je skrival, iskal samote, dal si je zidati čudovito lepe gradove, pa čisto le za samega sebe, nikdo drugi ni smel približati se njegovim svetiščem, krog in krog postavljene so bile straže.

Zidaril je kralj ne gledé na svoje premoženje in na primerno visoke kraljevske dohodke (4 milijonov mark na leto) in konec tega gospodarstva bil je ta, da so se tudi bogati viri konečno posušili, dolgovi so narastli, kakor se govori, do blizo 20 milijonov in za vsakdanje potrebe ni nihče več hotel kralju posoditi, kar je bilo vsakemu jasno, da pri nadaljevanji take potrate konečno vsakdo pride ob svoj denar.

Vrh tega postalo je vedenje kraljevo bolj in bolj brezumno, ni se pečal z nikomur več razun s svojim brivcem in pa stražniki; noben minister, noben sorodnik ni smel več k njemu in na pisma ni dajal odgovorov — in tako je to čudovito brezumno vladanje siloma prišlo do kraja ravno minuli teden. Dežela je preveč trpela pri vladanji brez glave, kralj brez denarja postajal je tudi od dné do dné bolj razdivjan in tako so po preočitni želji vsega kraljestva segli sorodniki kraljevi vmes in so po velikih zaprekah in težavah pod varstvo dejali kralja zavolj blaznosti in mu postavili za vladarja namestnika onega, ki je izmed sorodnikov poklican za naslednika, namreč stric kraljev princ Luitpold. Uže prej so kralja opazovali zdravniki, novejši čas odposlan je bil še posebej sloveč zdravnik za umobolne h kralju ter ga je opazoval v obleki stražnika nepoznan.

Vrh tega je bilo namenjeno, da gré do kralja večá vladina komisija, obstoječa iz treh ministrov in štirih zdravnikov, katera naj bi ga opazovala in mu potem naznanila sklep vladarstva, da se njemu odvzame vladanje ter se to izroči postavno poklicanemu vladarstvu. Zato je odbrana komisija odšla h kralju, toda on izvedel je še o pravem času, kaj se snuje zoper njega in zato je naročil, da straže nikoga ne smejo pustiti do njega in ako treba, da odženo siloma vsakega bodi-si minister ali kdor koli. Ko je tedaj prišla dotična komisija z ministrom Crailsheimom na osamljen kraljev grad, zabranil se jej je uhod.

Grof Holnstein, nadzornik kraljevih hlevov in ljubljeneec kraljev, prišel je konečno do kralja, pa, ko mu je začel govoriti o namenu svojega in dotične komisije prihoda, dal ga je kralj v zapor, iz katerega je bil potem rešen še le čez več časa.

Vladarstvo, katero se je po večkratnih poskušnjah prepričalo, da se z lepo pri kralju nikakor več opravilo ne bo, proglasilo je konečno minuli četrtek razglas, v katerem se naznanja bavarskemu ljudstvu, da je kralja zadela huda nesreča težke bolezni, vsled katere je po-

stal nezmožen dalje oskrbovati vladanje. Vsled tega prevzame vlado stric kraljev princ Luitpold.

Na Bavarskem ta razglas vladarstva ni izbudil nikakoršnega čudenja, ker je bilo vse ljudem uže prej bolj na drobno znano in so uže težko pričakovali, kedaj bo enkrat konec brezpametnemu gospodarstvu.

Odstavljen kralj je rojen l. 1845, 25. avgusta. Ko je njegov oče Maksimilijan dne 10. marca 1864. l. nagloma umrl, poklican je bil na prestol, ravno ko je imel pričeti svoj vseučilišni poduk. — Leta 1867., ko je kralj dopolnil svoje 22. leto, nastala je govorica, da se je kralj zaročil s princesinjo Sofijo, najmlajšo sestro cesarice avstrijske. Veliko je bilo tedaj čudenje, ko se je zopet čulo, da je kralj raztrgal to zaroko. — Kasneje poročila se je princesinja Sofija z vojvodom Alenconskim s Francoske. Od onega časa se je kralj bolj in bolj skrival, začela se je tedaj doba onih posebnih gledaliških predstav, katerih razun kralja ni smel poslušati nihče drugi in pri katerih se igralke pevke niso smele nikdar prikazati. Kralj iskal je bolj in bolj samote. Wagnerjeve skladbe zmešale so mu glavo še bolj — in vcepila se mu je domišljija, da je neko čeznatorno bitje mnogo višje od družih ljudi, in od te domišljije bržčas ne bo ozdravil nikdar. Nekateri zdravniki trdijo, da odstavljenja svojega od vladanja ne bo dolgo preživel.

Naslednik, oziroma namestnik kraljev, princ Luitpold, je v 66. letu starosti svoje, bil je dosedaj poveljnik vojne in namestnik kraljev v državnem svetu. Ljudstvo ga spoštuje zarad njegove zmernosti in razumnosti in izrekoma katoliška konservativna stranka je z njim zadovoljna, ker misli, da ga sme prištevati k svojim, akoravno zmernim pristašem. Poznavatelj bavarskih razmer zagotovil nam je, da je bavarska konservativna (vladajoča) stranka po vsem zadovoljna s tem vladarskim naslednikom, ker ji bo gotovo, akoravno ne takoj, pomagal k zasluženemu vplivu. Nov vladar ne bo silil z glavo skoz steno, za to je za sedaj obdržal tudi Luz-ovo vlado, gotovo pa ta dolgo ne bo ostala na krmilu, ker to jej je bilo do sedaj samo vsled kraljeve nezmožnosti mogoče, akoravno večina bavarskega deželnega zbora ni nikdar odobravalá dosedanjega samo brezumnemu kralju in pa morebiti Bismarku prijetnega vladanja.

Govor gosp. poslanca dr. Poklukarja

v državnem zboru dné 13. maja 1886 o odpisovanji zemljišnega davka.

(Konec.)

Če hočemo odkritosrčni biti, tudi tega ne smemo zamolčati. Če Tirolci do leta 1882. niso nikake poslopnine plačevali, ker je ravno imeli niso, jim tega ne bo nihče očital. Zavarujemo se pa proti temu, da bi morda iz tega kdo sklepati utegnil, da zaslužijo večje pozornosti, kakor mi, ki smo ta davek uže desetletja leto na leto zvesto vplačevali. Prav tako je s trditvami gosp. predgovornika o pričetku proletarijata po deželi, o velikih stroških njenih in o propadanji kmetijstva sploh, posebno pa o nezgodah po vinorodnih krajih. Saj rad priznavam, da je od tega mnogo resničnega; saj rad verjamem, da se vedno slabeje godí; toda tako ni le na Tirolih. Iz lastne domačije, ki me je semkaj poslala, Vam lahko mnogo takih izgledov navedem iz skušenj, ki sem si jih nabral pri popotovanji po deželi ob času urejevanja zemljišnega davka. Po Suhi Krajini, to je kos dežele pod Ljubljano, med Novim mestom in Metliko ležeč, in po Krasu, smo Vam po cele dni daleč